

Enigma posljednje Mozartove opere

Đurđek, Viktorija

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Music Academy / Sveučilište u Zagrebu, Muzička akademija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:116:101913>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-10**

Repository / Repozitorij:

[Academy of Music University of Zagreb Digital Repository - DRMA](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU MUZIČKA AKADEMIJA

IV. ODSJEK

VIKTORIJA ĐURĐEK

ENIGMA POSLJEDNJE MOZARTOVE
OPERE

DIPLOMSKI RAD

ZAGREB, 2019.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU MUZIČKA AKADEMIJA

IV. ODSJEK

ENIGMA POSLJEDNJE MOZARTOVE OPERE

DIPLOMSKI RAD

Mentor: viši umjetnički suradnik DAVOR LJUBIĆ

Student: VIKTORIJA ĐURĐEK

Ak. godina: 2018./2019.

ZAGREB, 2019.

DIPLOMSKI RAD ODOBRILO MENTOR

Viš.umj.suradnik Davor Ljubić

Potpis

U Zagrebu, 15.11.2019.

Diplomski rad obranjen 22.11.2019. ocjenom

POVJERENSTVO:

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____

OPASKA:

PAPIRNATA KOPIJA RADA DOSTAVLJENA JE ZA POHRANU KNJIŽNICI MUZIČKE
AKADEMIJE

Zahvala

Zahvaljujem svima koji su me podupirali i bili uz mene na mom obrazovnom putu. Posebice profesoru Boži Letuniću i profesoru i mentoru ovog rada Davoru Ljubiću kao izvanrednim pijanistima, ljudima i glazbenicima koji su me puno naučili o životu i glazbi te profesorici Dunji Vejzovićkoja me pratila, mentorirala i podržavala svih 5 godina studija te prenosila svo znanje koje je stekla pjevajući na najvećim opernim pozornicama svijeta. Kao svestrana umjetnica bogatog iskustva svojim je studentima otvarala vidike i bila nam svima inspiracija.

Najveća zahvalnost ide mojim roditeljima bez kojih ništa od ovog ne bi bilo moguće započeti, niti privesti kraju.

Sadržaj

1. Uvod.....	6
2. „Čarobna Frula“.....	7
2.1. Žanr.....	8
2.2. Praizvedba	
2.3. Libreto i uloge.....	9
2.3.1. Popis uloga i premijerna postava.....	10
2.4. Sinopsis.....	12
3. Simbolizam u operi „Čarobna Frula“.....	14
3.1 Mozartova fascinacija mistikom i istokom	
3.2. Mozart i Slobodno zidarstvo	
3.3. Slobodnozidarska simbolika u Čarobnoj fruli.....	16
3.3.1. Simbolika broja 3 i 5.....	17
3.3.2. Svjetlost i tama.....	19
3.3.3. Tamino - Pamina, Papageno - Papagena, Sarastro i Monostatos - put prema jedinstvu.....	22
4. Zaključak.....	24
5. Literatura.....	25

1. Uvod

Posljednja opera W. A. Mozarta bila je Čarobna frula. Spomenutu operu uzela sam za diplomski rad jer mi je jedno od omiljenih glazbenih djela, a cijela priča oko njenog nastanka, njen sadržaj i način skladanja je veoma intrigantan te je samim time plodno područje za analizu i proučavanje. Ulogom Kraljice noći iz spomenute opere samdiplomirala i debitirala u Hrvatskom narodnom kazalištu u Zagrebu te ću enigmu ovog djela moći sagledati i objasniti ne samo kroz teoriju već i kao aktivni sudionik ove opere. Najviši ton ikad zapisan u opernoj literaturi je upravo u arijama Kraljice noći. Sama ta činjenica stvara čaroliju oko ove jedne od najpopularnijih opera svih vremena. S obzirom da su i pisac libreta i skladatelj bili pripadnici istog tajnog društva, kroz Čarobnu frulu su pokazali brojne obrede te su glazba i radnja opere prepuni slobodnozidarske simbolike i obilježja. Pokušat ću ih opisati i objasniti te povezati sve segmente koji čine misterij oko opere koja i danas, više od 200 godina od praizvedbe ostavlja brojna pitanja otvorena.

2. "Čarobna frula"

Mozart je operu "La clemenza di Tito" počeo skladati kada je već bio usred pisanja Čarobne frule te se ona u službenom popisu Mozartovih dijela nalazi na posljednjem mjestu. Dakle, Čarobna frula ima oznaku K620 a La clemenza di Tito K621. Ipak, Čarobnu frulu nazivamo posljednjom Mozartovom operom jer je ona praižvedena 30.9.1791. godine što je 24 dana nakon praižvedbe La clemenza di Tito 6.9.1791. godine. Mozart je Čarobnu frulu osobno dirigirao na praižvedbi, a bila je produkt njegove suradnje sa Emanuelom Schikanederom. Njih dvojica su već surađivali na operi Der Ständchen. Zanimljivo je da su obje opere u formi Singspiela te im je sama tema bajkovitog karaktera. Emanuel Schikaneder bio je direktor Freihaus-Theater auf der Wieden gdje je djelovao s vlastitom glumačko-pjevačkom trupom. Mozart je Schikanedera upoznao preko svog dobrog prijatelja, tenora Benedikta Schacka. Sve ovo navedeno sugerira nam kako mu je rad na Čarobnoj fruli bio interesantniji nego sama La clemenza di Tito. Tome u prilog ide i činjenica da je La clemenza di Tito bila skladana po narudžbi za krunidbu Leopolda II, cara Svetog rimskog carstva. Čarobna frula bila je produkt prijateljstva Mozarta i Schikanedera koji su imali isti pogled na svijet i težnju za izgrađivanjem boljeg društva. Taj duh se osjetio u prosvjetiteljskoj vladavini Josipa II. koji je i sam bio član slobodnozidarske lože. Radost i zadovoljstvo oko uspjeha Čarobne frule često je u pismima opisivao supruzi Constanzi u kojima sam spominje kako ne propušta ni jednu izvedbu tog djela te kako je svaka popunjena do zadnjeg mjesta.

Čarobna frula je jedna od rijetkih opera koje imaju svoj nastavak. Das Labyrinth oder Der Kampf mit den Elementen (Zauberflöte zweiter Teil) je nastao kao logični slijed Čarobne frule. Po Schikanederovom libretu je muziku skladao Peter von Winter. Slobodno možemo zaključiti kako bi, da je duže poživio, Mozart napisao glazbu i za nastavak opere.

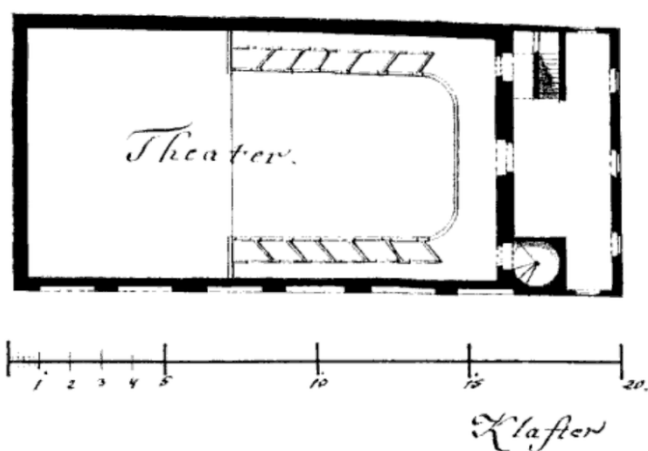
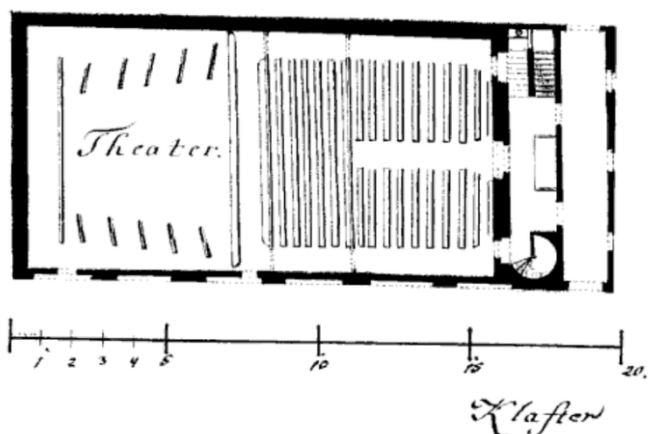

2.1. Žanr

Čarobnu fruluobično svrstavamo u formu Singspiela, no na premijeri je bila naslovljena kao velika operau dva čina (EinegroßeOperinzweiAkten). Pretpostavljam da mu nisu bile važne formalnosti ili žanr u koji će je svrstati nego je naglasak stavio na bajkovitost i fantaziju radnje. Termin Singspiel se kasnije dodao jer je opera bila neuobičajena zbog toga što se nije mogla lako svrstati u nijedan tada poznati žanr. Zbog same činjenice što je sadržavala govorne dijelove, teško je možemo svrstati u operu seriu ili buffu. Zapravo je cijela opera splet žanrova i to je također čini posebnom i enigmatičnom. Uz spomenute žanrove, opera sadrži još i elemente vodvilja koji se mogu prepoznati u lako pamtljivim i pjevnim melodijama, napose kod uloge Papagena.

2.2.Praizvedba

Praizvedena je 30.9.1791. godine u FreihausTheateraufderWieden koje se tada nalazilou predgrađu Beča te ga je više posjećivao običan puk. Direktor teatra bio je Emanuel Schikaneder.Samupraizvedbu Čarobne frule dirigirao jeMozart no kasnije je taj posao prepustio Johannu Baptistu Hennenbergu, kompozitoru iz Schikanederove trupe. Mozart je sHennenbergom, Benediktom Schackomte Franz XaverGerlom skladao DerStainderWeisen. Svi oni su kasnije sudjelovali u Čarobnoj fruli; Schack kao Tamino, Gerl kao Sarastro, Schikaneder kao Papageno, a Hennenberg kao dirigent. Samo kazališteFreihausTheateraufderWieden postojalo je 14 godina te se u njemu održalo 350 premijera. To se u današnje vrijeme čini skoro nemogućim. Schikaneder je kazalište proširio te je kapacitet bio 1000 mjesta. Kazalište je za ono vrijeme bilo vrlo bogato opremljeno. Postoje podatci da je imalo izvrsnu akustiku, čak 3 propadališta, mehaniku za podizanje ljudi i predmeta,razne uređaje za zvučne afekte i tako dalje. Svaka slika Čarobne frule imala je različitu scenui scenografiju što je uvelike utjecalo na realizaciju same bajkovitosti svojstvene radnji Čarobne frule. 1801. godine Schikaneder odlazi iz TheateraufderWieden i tada ga princ Starhenberg ruši i na tom mjestu gradi stambenu kuću.

2.3. Libreto i uloge

Sam libreto koji je sastavio Emanuel Schikaneder obiluje bajkovitim scenama i pričom te je na taj način želio napraviti privlačnu predstavu tadašnjoj publici. Schikaneder je libreto morao više puta prerađivati jer se u isto vrijeme pojavilo više različitih opera slične tematike. Opera *Kaspar, der Fagottist* ili *Zauberzither Wenzela Müllera* sadrži gotovo istu radnju i likove koji se naravno drugačije zovu. Ova opera je praizvedena neposredno prije *Čarobne frule*. Jedina ozbiljna razlika je što Müllerova inačica *Kraljici noći*, *Vila (Fee)*, je otkočetka pozitivan lik te se upravo njoj oteta moć na kraju opere ponovno vraća. Protagonistima opere kroz prepreke pomažu talismani u vidu citre i fagota.

Postoje mnoge sličnosti i s operom *L'arbore di Diana* koju je napisao Vicente Martin Y Soler. Lik Diane podsjeća na *Kraljicu noći*, njene *Nymphe* na *Tri dame*, a lik *Dorista* podsjeća na *Papagena*.

Posljedica Schikanederovih mijenjanja libreta dovela je do oprečnosti u samoj srži karaktera Kraljice noći i Sarastro. U prvom činu Kraljica noći je pozitivan lik, a Sarastro negativan. U drugom činu dolazi do promjene te Kraljica noći postaje zao lik, a Sarastro dobar. Sama radnja opere kao što stoji u libretu, smještena je između dolina i brijegova (zwischen Tälern und Bergen) a odvija se u mitsko vrijeme (Märchenzeit). Moguće je da je Schikaneder priču Čarobne frule temeljio na romansi Yvain Chretien de Troyesa, noveli Sethos Jeana Terrassona i eseju *O misterijama egipćanakoji* je napisao Ignaz von Born.

2.3.1. Popis uloga i premijerna postava:

<i>ULOGA</i>	<i>TIP GLASA</i>	<i>PREMIJERNA PODJELA</i>
Tamino	tenor	Benedikt Schack
Papageno	basbariton	Emanuel Schikaneder
Pamina	sopran	AnnaGottlieb
Kraljica noći	sopran	JosephaHofer
Sarastro	bas	Franz XaverGerl
Tri dame	sopran, mezzo	Klöpfer, Hofmann, Schack
Monostatos	tenor	Johann JosephNouseul
Tri dječaka	dječji glasovi	Schickaneder, Handelgruber, Maurer
Govornik	bas	Winter
Tri svećenika	Bas,tenor, govorna uloga	Johann Michael Kistler, Urban Schikaneder
Papageno	sopran	Barbara Gerl
Dva oklopnika	tenor, bas	Kistler, Moll

Heute Freytag den 3ten September 1791.

Werden die Schauspieler in dem kaiserl. königl. privil. Theater auf der
Wieden die Ehre haben aufzuführen

Zum Erstenmale:
Die
Zauberflöte.

Eine grosse Oper in 2 Akten, von Emanuel Schikaneder.

P e r s o n e n.

Sarastro.	=	=	=	=	Hr. Gerl.
Lamino.	=	=	=	=	Hr. Schad.
Sprecher.	=	=	=	=	Hr. Winter.
Erster)	=	=	=	=	Hr. Schikaneder der ältere.
Zweiter)	Priester.	=	=	=	Hr. Kistler.
Dritter)	=	=	=	=	Hr. Wolf.
Königin der Nacht.	=	=	=	=	Mad. Hofst.
Prinzina ihre Tochter.	=	=	=	=	Mlle. Gottlieb.
Erste)	=	=	=	=	Mlle. Klöpfer.
Zweite)	Dame.	=	=	=	Mlle. Hofmann.
Dritte)	=	=	=	=	Mad. Schad.
Papageno.	=	=	=	=	Hr. Schikaneder der jüngere.
Ein alter Weib.	=	=	=	=	Mad. Gerl.
Monsiater ein Mohr.	=	=	=	=	Hr. Kousul.
Erster)	=	=	=	=	Hr. Sieske.
Zweiter)	Slav.	=	=	=	Hr. Fraisl.
Dritter)	=	=	=	=	Hr. Starke.
Quäpfer, Silaben, Gefolge.					

Die Musik ist von Herrn Wolfgang Amade Mozart, Kapellmeister, und wirklicher
k. k. Kammerkompositenr. Herr Mozart wird aus Hochachtung für ein gnädiges
und verehrt. geschwändiges Publikum, und aus Freundschaft gegen den Verfasser des
Stücks, das D. hestler heute selbst dirigiren.

Die Bücher von der Oper, die mit zwey Kupferstichen versehen sind, wo Herr Schikane-
der in der Rolle als Papageno nach wahren Kostum gestochen ist, werden bei der
Theater-Kassa vor 30 Kr. verkauft.

Herr Bayl Theatermaler und Herr Reckthaler als Dekorateur schmeicheln sich nach den vorge schrieb-
nen Plan des Stücks, mit möglichsten Künstlerfleiß gearbeitet zu haben.

Die Eintrittspreise sind wie gewöhnlich.

Der Anfang ist um 7 Uhr.

Posebnost Schikanederove kazališne trupe je i u tome što su mnogi pjevači bili članovi obitelji ili ženidbeni supružnici. Urban i Emanuel Schikaneder su bili braća dok je Anna Schikaneder Urbanova kćerka. Benedikt i Welisabeth Schack su bili supružnici isto kao i Franz Xaver i Barbara Gerl. Josepha Hofer je sestra Mozartove supruge Constanze. Za nju je napisana uloga Kraljice.

2.4. Sinopsis

Mitska zemlja između Sunca i Mjeseca. Tri dame u službi Kraljice noći spašavaju princa Tamina od ogromne zmije. Nakon kratke svađe, odlaze reći svojoj gospodarici Kraljici što se dogodilo. Pojavljuje se lovac na ptice Papageno. Hvali se Taminu da je on njegov spasitelj. Dame se vraćaju kako bi kaznile Papagena za laž, te da bi Taminu dale portret kraljice kćeri Pamine za koju kažu da je porobljena od zlog Sarastro. Tamino se odmah zaljubljuje u Paminu sliku. Kraljica, pojavivši se u naletu groma, pripovijeda Taminu o gubitku svoje kćeri i zapovijeda mu da je spasi. Dame daju Taminu čarobnu frulu a Papagenu srebrne zvončice kako bi im pružili sigurnost na putu. Uz njih šalju i tri duha (tri dječaka) koji će ih voditi.

Sarastrov rob Monostatos progona Paminu, ali Papageno ga uplaši. Lovac na ptice govori Paminu da je Tamino voli i da je na putu da je spasi. Predvođeni trojicom duhova do Sarastrova hrama, Tamino od Velikog svećenika saznaje da je Kraljica, a ne Sarastro ta koja je zla i prijetvorna. Čuvši da je Pamina na sigurnom, Tamino svojom flautom očarava divlje životinje, pa pojuri pratiti zvuk Papagenove frulice. Monostatos i njegovi ljudi progone Papagena i Paminu, ali ostaju bespomoćni kad ih Papageno začara sviranjem svojih čarobnih zvončica. Sarastro ulazi u hram i otvara veliku svečanost. Kažnjava Monostatosa i obećava Paminu da će osloboditi. Pamina opazi Tamina kojeg, uz Papagena, uvode u hram.

Sarastro poručuje svećenicima da će se Tamino podvrgnuti obredu inicijacije. Monostatos pokušava poljubiti usnulu Paminu, ali potjeran je naglim ulaskom Kraljice noći. Kraljica pokazuje svoje pravo lice, daje svojoj kćeri bodež i naređuje joj da ubije Sarastra inače će je se odreći i kazniti je.

Sarastro pronalazi očajnu Paminu i utješi je, objašnjavajući da ga ne zanima osveta. Svećenik objašnjava Taminu i Papagenu da moraju šutjeti i ne smiju jesti, zavjet koji Papageno odmah prekrši kad uzme čašu vode od koketne starice. Kad je pita kako se zove, vesela "zaljubljena" starica nestaje. Troje duhova-dječaka vode Tamina kroz ostatak puta i govore Papagenu da bude miran. Tamino šuti čak i kad se pojavi Pamina. Nerazumijevajući njegov zavjet zbog hladnoće, ona ostaje slomljena srca.

Svećenici obavještavaju Tamina da ima samo još dva kušnje kako bi dovršio svoju inicijaciju. Papageno, koji je odustao od ulaska u bratstvo, umjesto toga čezne za ženom. Na kraju se odlučuje za staricu jer mu je jedina preostala... Kad obeća da će joj biti vjeran, ona se pretvori se u prekrasnu mladu Papagenu, ali odmah nestaje.

Pamina i Tamino ponovno su ujedinjeni i suočavaju se s naporima vode i vatre, zaštićeni čarobnom flautom.

Papageno se pokušava objesiti na drvo, ali spašavaju ga tri duhova, koji ga podsjećaju da će, ako upotrijebi svoje čarobne zvončice, pronaći pravu sreću. Kad zasvira zvončice, pojavljuje se Papagena i njih dvoje zajednički isplaniraju cijeli život i mnogobrojnu obitelj. Kraljica noći, njezine tri dame i Monostatos napadaju hram, ali su poraženi i protjerani. Sarastro blagoslivlja Paminu i Tamino jer se svi pridružuju pozdravljajući trijumf hrabrosti, vrline i mudrosti.

3. Simbolizam u operi "Čarobna frula"

3.1. Mozartova fascinacija mistikom i istokom

Mozart je pokazivao interes za istočnjačku kulturu kroz mnoga svoja dijela. Osim Čarobne frule u kojoj egipatska povijest i mitologija igraju važnu ulogu, skladao je i operu Otmica iz saraja koja se odvija u turskom haremu kod paše Selima. U operi Cosi fan tutte Guglielmo i Ferrando se u prvom činu preruše u Turke kako bi zavarali svoje zaručnice. U operi Zaida također je jedan od glavnih likova Sultan, a tema njegova vlast. Opera Thamos, kralj Egipta za temu ima istočnjačku kulturu drevnog Egipta. Treći stavak klavirske A-dur sonate inspiriran je turskom glazbom i zove se Allaturca.

Vječni Orijent (istok) je simbol rađanja sunca, znanja i prosvjećenosti. Duh kraja 18. stoljeća je prožet prosvjetiteljskim i enciklopedijskim idejama te je svoj maksimum doživio u vladavini Josipa II., sina Marije Terezije. Postoje pretpostavke da je upravo Marija Terezija poslužila kao model za stvaranje lika Kraljice noći. Marija Terezija se otvoreno neprijateljski odnosila prema prosvjetiteljskim idejama te slobodnozidarskom idealu gradnje socijalnog društva.

3. 2. Mozart i Slobodnozidarstvo

Svevideće oko, pentagram, piramida, kutnik, šestar i kompas - to su simboli koji nas okružuju u našem svakodnevnom životu. Koristili su se tisućama godina, a sada su prepoznati kao simboli Slobodnih zidara. Ti se uobičajeni simboli često koriste u oglašavanju i arhitekturi, kao i mnogim drugim područjima. Mnogi poznati skladatelji, poput samog W.A. Mozarta, bili su slobodnjaci i često su u svoje glazbene sastave uključivali masonske simbole. Slobodno zidarstvo je počelo utjecati na skladbe i život W. A. Mozarta njegovom inicijacijom za slobodnog zidara u ložu "Zur Wohltätigkeit" ("Prema milosrđu") 1784. godine u dobi od dvadeset i osam godina. Točan datum inicijacije ne može se jasno definirati jer razni izvori daju različite datume. U slobodnozidarski svijet uveden je u ranoj dobi zbog već stečenog ugleda u Beču jer se već u mladosti realizirao kao renomirani skladatelj. Tamo je susreo ili

upoznao brojne kolege i prijatelje - Josepha Haydna, princa Lichnowsky, Gottfrieda van Swieten, Antona Stadlera, Emanuela Schikanedera i mnoge druge. Veliki dio članova bratstva podržavao je Mozarta i financijski te su mnogi postali njegovi stalni sponzori. Za Mozarta, kao posvećenog Katolika, slobodnozidarske ideje i filozofije bile su samo produbljivanje duhovnosti i katoličkih principa. Kasnije je u Slobodno zidarstvo uveo i svog oca Leopolda Mozarta. Kao što je već prije spomenuto, poznanstvo i bratstvo sa Schikanederom bili su ključni za njegovo glazbeno stvaralaštvo bazirano na idejama slobodnog zidarstva.

Kada je dosegao status slobodnozidarskog pomoćnika, Mozart je počeo skladati glazbu posvećenu i primjenjivu u slobodnozidarskim obredima ili prerađivati ranija djela za slobodnozidarsku upotrebu. Tako su nastale skladbe:

- K.53 Lied: "Andie Freude" - uglazbljena slobodnozidarska pjesma
- K.93 Psalm 129: "De Profundis Clamavi" za mješoviti zbor i orkestar. Skladan je u Salzburgu 1771. godine, a kasnije ga je skladatelj prilagodio slobodnozidarskoj upotrebi
- K.148 "O Heiliges Band" za tenor i klavir, skladano 1772., prilagođeno za Slobodno zidarstvo
- K.273 Graduale ad Festum B.M.V. : "Sancta Maria, mater Dei" za mješoviti zbor i orkestar, skladan 1777., a kasnije ga je usvojila loža
- K.410 Kanonski Adagio za dva roga i fagota, skladan 1784., ritualna glazba u procesiji
- K.411 Adagio za dva klarineta i tribasetna roga, vjerojatno zamišljen kao procesni ulaz za ložu)
- K.429 Kantata: "Dir, Seeledes Weltalls", skladana za javno slobodnozidarsko slavlje
- K.468 "Gesellenreise"
- K.471 Cantata: "Die Maurerfreude"
- K.477 Maurerische Trauermusik (slobodnozidarska pogrebna glazba).
- K.482 Koncert za klavir u Es-duru. Posvećeno i izvedeno na koncertu koji je održao u loži "Zur gekronten Hoffnung", 15. prosinca 1785.
- K.483 "Zerfließeth heut', geliebte Brüder"
- K.484 "Ihruns erneuen Leiter"

- K.617 Adagio i Rondo za flautu, obou, violu, violončelo i čelestu. Napisano za vrijeme skladanja Čarobne frule; izvedeno na večeri u loži
- K.619 Kantata: "DiehrdesunermeßlichenWeltallsSchöpferehrt". Tekst Franza Zeigenhagena, skladana na zahtjev njegove lože
- K.620 "DieZauberflöte"
- K.623 "EineKleineFreimaureerkantate"skladana u Beču 15. studenog 1791. uz tekst koji je navodno napisao Emanuel Schikaneder. Napisano kao posvetaLodgeZur neugekrontenHoffnung (Loža Nova okrunjena nada). Praizvedena 18. studenog 1791. Ovo je posljednje djelo koje je Mozart sam dovršio.

3. 3. Slobodnozidarska simbolika u Čarobnoj fruli

Najučestaliji slobodnozidarski simboli koji su korišteni u operi Čarobna frula:

- Simbolika broja 3:

- Trostruki akord
- Tri dame
- Tri dječaka
- Tonalitet Es-dura ili c-mola (tri predznaka)
- Tri hrama ili hramska vrata
- Tri kucanja na vrata
- Tri strofe u arijama Papagena i Monostatosa

- Suprotnostsvjetlost (dan) - tama (noć)

- Simbolika broja 5

- Simbolika elemenata (vatra, voda, zrak i zemlja)

3.3.1 Simbolika broja 3 i 5

Broj tri se povezuje sa slobodnozidarskim idejama. Glavni arhitekt Solomonovog hrama HiramAbif je ubijen od strane tri njegova šegrta (naučnika). Prva faza (od tri stupnja napredovanja) slobodnozidarske formacije se sastoji od tri stupnja: naučnik ili šegrt, kolega ili zanatlija i majstor. Tri najviše korištena simbola su kutnik, šestar i ravnalo. Tri najvrjednija slobodnozidarska pojma su volja, mudrost i inteligencija. U slobodnom zidarstvu broj tri je muški element, a broj pet ženski element. Slično tome, u mnogim rimokatoličkim ikonografijama Božja glava (Otac) često je zatvorena u trokut, dok je glava Djevice zatvorena u zvijezdi s petokrakom. Mozart je instrument koristio kako bi učvrstio značaj ova dva broja. Bilo koja serija od tri udarca (trostruki akord) tijekom cijele opere orkestrirana je upotrebom puhačkih instrumenata koji se obično koriste tijekom ceremonija lože. Bilo koja serija od pet udaraca ili „ženski udarci“ u cijeloj operi orkestrirana je kao *tutti*, bez korištenja bilo kakve ustaljene instrumentacije.

Es dur, kao tonalitet sa tri predznaka, osnovni je tonalitet Čarobne frule. Uvertira i završni zbor su pisani u tom tonalitetu i tako predstavljaju balans i ravnotežu cijelog djela, alfu i omegu djela.

Već u samoj uvertiri opere Mozart je kroz glazbu pokušao dočarati inicijaciju u Slobodno zidarstvo, te putovanje prema majstorstvu i prosvjetljenju. Trostruki akord tako se javlja u uvertiri tri puta - na početku, u središnjem djelu i u kadenci, na samom kraju uvertire, a simbolizira udarce slobodnozidarskog čekića u ritualu. Trostruki akord na početku uvertire javlja se u ritmu kucanja na vrata slobodnozidarskog hrama (jedan odvojeni udarac, pa dva put po dva udarca), tonaliteti i oblik akorda se mijenjaju (Es-dur kvintakord, c-mol kvintakord, Es-dur sekstakord) te predstavljaju ulazak neiniciranog, neprosvjetljenog

čovjeka. Uvodni *Adagio* koristi punktirani ritam pratnje što predstavlja nesigurne korake čovjeka koji vezanih očiju ulazi u hram. *Allegro* predstavlja putovanje prema znanju i prosvjetljenju te kušnje koje čovjek prolazi - simbolizirano kroz uvodni *fugato*, sa šesnaestinskim ritmom sa akcentima na posljednjoj dobi. Nakon ekspozicije, javlja se ponovo trostruki akord, ovaj puta u ritmu iniciranog, slobodnozidarskog učenika (tri puta po dva plus jedan udarac), u stabilnom obliku kvintakorda no nesavršenom tonalitetu dominante, B-dura. Na samom kraju uvertire, u codi, trostruki akord se javlja u brzom tempu i to kao tri ravnomjerna i odmjerena "udarca", znak majstorstva. Zanimljivo je i da je gradacija prema završnim akordima pripremljena u nizovima od dva puta po tri takta, što dokazuje Mozartovu dosljednost u simbolici prilikom skladanja i promišljanja cjelokupne glazbene forme.

Tri dječaka koji predstavljaju znanje, mudrost i pomoć su suprotstavljeni Trima damama. One predstavljaju upravo ono suprotno: skriveno znanje, ignoranciju i zlo. Oba ansambla Tri dječaka - "Seidunszumzweiten Mal" i "Baldprangt" komponirani su u tonalitetima s tri predznaka. Prvi u A-duru, drugi u Es-duru.

Prvi ("ZuHilfe") i pretposljednji prizor ("NurStille, Stille") komponirani su u c-molu kao paralelnom antipodu Es-dura. U njima se nalazi ubojstvo zmije odnosno propast Kraljice noći zajedno s Tri dame. Zmija i Kraljica noći predstavljaju vladavinu neznanja odnosno skrivenog znanja. To je znanje koje se koristi za vlastiti dobitak, a ne za poboljšanje općeg dobra i humanosti.

3.3.2. Svjetlost i tama

U egipatskoj tradiciji sunce svakodnevno pod zemljom kreće u noćnu fazu. Pretvara se u zmiju koja se bori protiv drugih zmija - jednu posebno - prije nego što je proguta i protjera kao izlazak Sunca. Stoga se zmija može smatrati razaračem kao i regeneratorom, tj. asimilirana je u procesu inicijacije u kojem smrt prati ponovno rođenje.

Od početka opere akcent je stavljen na dualnost između tame i mjesečeve zvijezde s jedne strane i svjetlosti i solarne zvijezde s druge strane. Brzo saznajemo da je Kraljica noći bila supruga svećenika Sunca koja je bila čuvarica solarnog diska. Međutim, disk je povjeren Sarastru, velikom svećeniku Isis i Ozirisu. Štoviše, Sarastro je uzeo kćer kraljice noći, Paminu, pod svoju zaštitu nakon očeve smrti. Ovaj je trenutak označio početak borbe između Sarastra i Kraljice noći, između svjetla i tame. Iz jednog u drugi čin, Noćna kraljica koja se pojavila puna dobrote, no postaje žedna osvete dok se Sarastrov (navodno) prijeteći mrak pretvara u ljubazno svjetlo. Ovaj preokret odgovara dvjema uzastopnim fazama sunca koje tijekom noćne faze nestaju u tami da bi se ponovno pojavile i zasjale tijekom svoje dnevne faze.

Taminu i Papagenu pomažu tri pomoćnika (tri dame, tri dječaka). Svi se mogu predstaviti kao stablo, od kojih se korijenje uranja u zemaljske dubine, a grane iskrcavaju nebeske visine. Trup simbolizira okomitu os koja povezuje Nebo i Zemlju, Sarastra i Kraljicu Noći:

- tijekom prvog čina stablo se preokreće, solarni disk tone u mrak dok noć vlada nad svijetom
- tijekom drugog čina, drvo ponovno otkriva svoju prirodnu vertikalnost, solarni disk blista na nebu, a jasnoća dana je kraljica

Drugi čin završava trijumfom svjetlosti nad tamom za Mjesec, ništa drugo nego odražava sunčevu svjetlinu.

U glazbenom smislu, Mozart vrlo jasno dočarava suprotnost između Kraljice noći i Sarastra. Obje arije pisane su u krajnjim registrima - dok je druga arija Kraljice "Die Hölle Rache" (u kojoj ona pokazuje svoje pravo lice) namjerno pisana ekstremno visoko, na način da se odmiče od stabilnog i "čovječnog" i doseže čak ton f_3 , obje arije Sarastra pisane su da dočaraju smirenost i stabilnost. Arija "O Isis und Osiris" tako zahtijeva vokal basa sa čvrstim i stabilnim tonom F.

nehmt sie in eu - ren Wohn - sitz auf.

U dvije arije Kraljice noći Mozart također pokazuje podvojenost i prijetvornost njenog lika, prema dualnosti dobra i zla, odnosno svjetlosti i tame. Već u samom uvodu prve arije, "O zittrenicht" koristi kromatske pomake koji najavljuju njen karakter i "lažnu tugu":

p *cresc.* *f* etc.

Kasnije se taj kromatski postupak manifestira u prvom dijelu same arije:

ihr ängst - li - ches Be - ben, ihr schüch - ter - - nes
le va - ne di - fe - se, le stri - da, le of -

Kroz prvu pojavu visokog f3 na kraju koloratura prve arije (koje simboliziraju blistavost lažnih kraljičinih obećanja Taminu), na tekstu "ewigdein", Mozart nagoviješta kraljičinu pravu narav:

Interesantan moment u drugoj ariji Kraljice noći, "Die Hölle Rache", jest uklon u smanjeni akord iz trenutnog F-dura, na riječima "meine Tochter nimmermehr", što pokazuje njene prave osjećaje prema vlastitoj kćeri koje više ne sakriva:

Na samom kraju arije javlja se i krik koji usponom kroz tri tona (d - f - b) kreće iz d-mola i neočekivano se uklanja u Es-dur. Takvom simbolikom izopačenosti trostrukog akorda Mozart postiže i klimaks cijele opere:

3.3.3. Tamino-Pamina, Papageno-Papagena, Sarastro i Monostatos - put prema jedinstvu

Sve na ovom svijetu nalazi svoj izvor u Načelu, Jedinstvu ne-ljudskog porijekla, koje se manifestira kod svih bića pod različitim oblicima. Ova manifestacija djeluje sukcesivno prema tri razine duhovnog, psihičkog i fizičkog poretka. Od tog vremena očitovano biće moći će se ponovno pridružiti izgubljenom Jedinstvu dok se uspinje natrag onim putem koji ga je rodio.

Način povratka koji je odabrao Mozart je ljubav, pretvaranje obične ljubavi (fizičke) u uistinu ljudsku (psihičku), čak i božansku (duhovnu) ljubav. Duboko sjedinjenje dva različita bića daje sliku ovog prijelaza iz dualnosti u jedinstvo.

Napredovanje prema Jedinstvu spada u proces inicijacije. Kandidat za inicijaciju mora biti u stanju: otvoriti se svijetu izvan; dopustiti starcu da umre kako bi se ponovno rodio kao novi čovjek; prevladati testove i prijeći iz profano u inicijalno stanje. Takav postupak djeluje samo ako je povezan s tradicionalnim oblikom kao Slobodno zidarstvo. Zatim se apelira, između ostalog, na tišinu i „elemente“, posebno vatru i vodu. Tako Tamino prije izvršenja zadataka upita: „Jesam li budan ili sanjam?“ , „je li ovo stvarnost ili java?“ a po uspješnom završetku istih on biva probuđen te zaslijepljen svjetlom. To nam sugerira kako je svaki čovjek u tami prije inicijacije i kako smo njome probuđeni i postajemo zapravo ljudi u punom smislu te riječi. To nam sugerira i Sarastrova izjava na početku drugog čina kada garantira za Tamina govoreći svojim svećenicima kako je Tamino "više od princa, on je Čovjek". Simbolika za činjenicu da su svi ljudi isti nakon inicijacije. Nema titula i dobrota čovjeka se ne gleda ili ne stječe samim rođenjem već djelima.

Lik Sarastra u Čarobnoj fruli je zapravo preuzet iz perzijske mitologije. Nazvan po njihovom duhovnom vođi Zoroasteru. A Isis i Osiris su Egipatski bogovi. Egipat i Perzija su bili jako važni za Slobodne zidare jer njihovu filozofiju i otkrića smatraju izravnim prethodnicima slobodnozidarske filozofije.

Šutnja nije mutizam i ne znači šutjeti o ovom ili onom. To je stvar unutarnje tišine izvan dualnosti. Simbolizira Jedinstvo, Načelo na izvoru svega na ovome svijetu. Tišina daje pristup neizrecivom, neizrecivom i tajanstvenom koje odgovara bilo kojem putu inicijacije.

Put natrag prema biću, prema Jedinstvu započinje reintegracijom fizičkih stanja, koja su simbolizirana četiri "elementa", u njihovo jedinstveno stanje.

Tamino i Papageno prolaze kroz razne kušnje. To su kušnje kroz dva od sveukupno četiri elemenata - vatra i voda. Prolazak kroz ostale dvije kušnje nalazi se u nastavku opere, "Zauberflötezweiter Teil" koju je skladao Peter von Winter. Govornik usmjerava Tamina prema mudrosti otkrivajući istinsku prirodu Sarastra. On je čuvar Zakona koji vlada kozmičkim poretkom i svijetom ovdje dolje. Svećenici pomažu Sarastru i vode aspirante na putu inicijacije. Muškarci u oklopu čuvari su vatre i vode, čije atribute nose. Pozdravljaju Tamina i Pamina u vrijeme dva posljednja testa (od tri) koja moraju svladati.

Tri od „elemenata“ (vatra, voda i zemlja) predstavljena su uz okomitu os u skladu sa svojim uzlaznim ili silaznim pokretima. Četvrti, Zrak, povezan je s poprečnom osom kako sugerira njegovo kretanje. Zatim, podudarnost stanja bića i znakova postaje očita:

- horizontalni par Papageno-Papagena (Zrak) pozvan je da ostane u posredničkom svijetu, između Zemlje i Neba, nejasnoće i svjetlosti;
- Okomiti par Tamino-Pamina (Vatra-Voda) obrnuto će postići sjedinjenje suprotnosti unutar njihovog ujedinjenog stanja. Jedinstveno stanje smješteno na okomitoj osi koja povezuje Nebo i Zemlju, svjetlost i tamu;
- Što se tiče Monostatos, on je povezan s najtežim stanjem (Zemljom), ne može dopustiti njegovo uzdizanje jer je zalutao u svijetu prepunom požuda, želja, laži i mutnih poslova.

4. Zaključak

Iako su brojni simboli u operi zaista jasno povezani sa slobodnim zidarima i njihovom filozofijom, nije moguće utvrditi koliko duboko su Schikaneder i Mozart zapravo išli u dočaravanju istog. Moramo imati na umu da je libreto često mijenjan te da se nije imalo vremena toliko promišljati o svim sitnicama. Možemo reći i da je Mozartova glazba bila na punom višem nivou od libreta s obzirom da je tema libreta već bila u sličnim, skoro istim oblicima prisutna u drugim operama. Često se može pronaći kako Schikanederov tekst nije vrijedan Mozartove glazbe. Magičnost i simbolika kroz glazbu je vidljiva posvuda, čak i kada pjevam arije Kraljice noći zaista se odmičem od stvarnosti, ugone, osjećaja mira i na koncu ljudskosti. Velikom koncentracijom moguće je misliti samo na sebe i tih par minuta prestajem biti ono što jesam u stvarnom životu. Rekla bih da mozak drugačije radi. Sve te činjenice potvrđuju genijalnost Mozartovog uma i kako je briljantno sve što je htio uvijek mogao reći kroz glazbu i to na način da svi shvate što je kroz povijest malo kome tako dobro uspjevalo. Zaista se čini da Mozartu libreto niti ne treba. Simbole slobodnog zidarstva bismo mogli pronaći posvuda kada bismo se posvetili analizi svakog takta i svake riječi, ali ne znam bi li to tada više bila njihova simbolika ili slučajnost.

5. Literatura

1. Mozart, W. A., *"Die Zauberflöte" KV 620*, Klavierauszug, Kassel: Bärenreiter Urtext, 2016.
2. Assmann, J., *"Die Zauberflöte, Oper und Mysterium"*, München: Carl Hanser Verlags, 2005.
3. Till, Nicholas, *"Mozart and the Enlightenment"*, London : Clays Ltd, St Ives Plc,1992.
4. Baker, P. G., „*Night into Day*“ : Patterns of symbolism in Mozart's *The Magic Flute* // *University of Toronto Quarterly*, 49 (1979), 2. str. 95-116.
5. Chailley, Jacques, *"The Magic Flute unveiled : esoteric symbolism in Mozart's Masonic opera"*: an interpretation of the libretto and the music. Rochester : Inner Traditions International, 1992.
6. Henry, Jacques, *"Mozart the Freemason"*, Vermont: Inner Traditions, 1991.